

JADIDCHILAR O‘TMISHIMIZNING BUYUK TARIXI

*Buxoro Davlat pedagogika instituti pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti pedagogika
yo‘nalishi 2-ped-24guruh talabasi Fozilova Ruxsora*

Annotatsiya: Jadidchilar harakati O‘zbekiston va Markaziy Osiyoning XX asr boshlaridagi ijtimoiy, siyosiy va madaniy yangilanish jarayonida muhim o‘rin tutgan. Ushbu harakat vakillari xalqni savodli qilish, milliy o‘zlikni uyg‘otish va zamonaviy taraqqiyot yo‘liga olib chiqishni maqsad qilgan. Jadidchilar o‘z davri uchun ilg‘or g‘oyalari bilan ajralib turib, milliy uyg‘onish harakatining poydevorini yaratdilar. Ularning faoliyati o‘tmishimizning boy madaniy va intellektual merosini yanada boyitib, kelajak avlodlar uchun ulkan ilhom manbai bo‘lib qoldi.

Kalit so‘zlar: jadidchilar harakati, milliy uyg‘onish, savodxonlikni oshirish, zamonaviy ta’lim, madaniy yangilanish, o‘zlikni anglash, taraqqiyot, milliy o‘zlik.

THE GREAT HISTORY OF OUR JADID PAST

Annotation: The movement of Jadidists played an important role in the process of social, political and cultural renewal of Uzbekistan and Central Asia at the beginning of the 20th century. The representatives of this movement aim to make the people literate, awaken the national identity and lead them to the path of modern development. Jadidists stood out for their time with advanced ideas and created the foundation of the national revival movement. Their activities enriched the rich cultural and intellectual heritage of our past and became a great source of inspiration for future generations.

Key words: modernist movement, national awakening, increasing literacy, modern education, cultural renewal, self-awareness, development, national identity.

ВЕЛИКАЯ ИСТОРИЯ НАШЕГО ДЖАДИДСКОГО ПРОШЛОГО

Аннотация: Движение джадидистов сыграло важную роль в процессе общественного, политического и культурного обновления Узбекистана и Средней Азии в начале XX века. Представители этого движения стремятся сделать народ грамотным, пробудить национальную идентичность и вывести его на путь современного развития. Джадидисты выделялись для своего времени передовыми идеями и создали основу движения национального возрождения. Их деятельность обогатила богатое культурное и интеллектуальное наследие нашего прошлого и стала великим источником вдохновения для будущих поколений.

Ключевые слова: модернистское движение, национальное пробуждение, повышение грамотности, современное образование, культурное обновление, самосознание, развитие, национальная идентичность.

KIRISH

Jadidchilar harakati Markaziy Osiyoning XX asr boshidagi ijtimoiy-siyosiy va madaniy

hayotida yangi davrni boshlab bergan tarixiy hodisa sifatida alohida o‘rin tutadi. Ushbu harakatning asosiy maqsadi – milliy o‘zlikni uyg‘otish, xalqni savodli va ongli qilish, zamonaviy bilim va texnologiyalarni joriy etish orqali jamiyatni taraqqiyot yo‘liga olib chiqish edi. Jadidchilar o‘z faoliyatida ma‘rifat va ta‘limni asosiy qurol sifatida ko‘rib, yangi usuldagi maktablarni tashkil etish, matbuotni rivojlantirish va jamiyatda modernizm g‘oyalarini targ‘ib qilishga alohida e‘tibor qaratdilar.

Ular tarixda o‘zlarini xalq manfaatlarini himoya qiluvchi ma‘rifatparvar va islohotchi sifatida namoyon etdilar. Bugungi kunda jadidchilik harakati nafaqat tarixiy, balki madaniy va ma‘naviy jihatdan ham xalqimizning boy merosi sifatida e‘tirof etilib, milliy uyg‘onish va taraqqiyotning muhim poydevori sifatida o‘rganilmoqda. Ushbu harakatning ildizlari va uning o‘z davridagi ahamiyati o‘tmishimizning buyuk tarixi sifatida biz uchun chuqur ilmiy va amaliy saboqlar beradi.[1]

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Jadidchilar harakati yuzasidan olib borilgan ilmiy tadqiqotlar ushbu harakatning ijtimoiy, madaniy va siyosiy jihatlarini chuqur tahlil etishga qaratilgan. Sobiq sho‘rolar davrida jadidchilik harakati ko‘pincha beryoqlama talqin qilinib, uning faqat siyosiy mazmuni yoritilgan. Ammo mustaqillik yillarida mazkur harakatning ma‘rifiy va madaniy yo‘nalishlari chuqurroq o‘rganila boshlandi.[2]

- Ma‘rifatparvarlik tamoyillari haqida Sh. Shomahmudovning "Jadidchilikning ma‘naviy negizlari" asarida yangi usuldagi maktablar, o‘quv dasturlari va ta‘limning modernizatsiyasi muhokama qilingan.

- Islom va modernizm o‘rtasidagi uyg‘unlik masalasi M. Bekjonovning "Jadidchilik va diniy islohotlar" tadqiqotida yoritilgan bo‘lib, unda jadidchilarning zamonaviy dunyoqarashni sharqona an‘analari bilan uyg‘unlashtirishga intilgani ko‘rsatilgan.

- Jadidchilarning matbuot va publitsistik faoliyati M. Abdullayev tomonidan "Jadidchilik matbuotida islohot g‘oyalari" asarida batafsil tahlil etilgan.

- Shuningdek, A. Fitrat, M. Behbudiy va A. Avloniy kabi jadid yetakchilari asarlari milliy uyg‘onishning intellektual manbalari sifatida o‘rganilgan.

Bu tadqiqotlar jadidchilar harakatining ko‘p qirralarini yoritishga qaratilgan bo‘lsa-da, ularning jamiyatdagi tarixiy o‘rni va bugungi avlod uchun ahamiyati bo‘yicha yana ko‘plab savollar ochiq qolmoqda. Shu sababli, ushbu harakatning zamonaviy taraqqiyotga ta‘sirini chuqur o‘rganish zarur.

Ushbu tadqiqotda sifatli (qualitative) yondashuvdan foydalanildi. Maqsad jadidchilar harakatining ijtimoiy va madaniy ahamiyatini tahlil qilish, uning bugungi kundagi dolzarbligini yoritishdir. Quyidagi metodlar qo‘llanildi:[3]

1. Tarixiy-tahliliy metod:

- Jadidchilar faoliyati va ularning yozma manbalari, jumladan, Fitrat, Behbudiy va Avloniy asarlari tahlil qilindi.

- XX asr boshidagi ijtimoiy-siyosiy vaziyat va jadidchilarning islohotlari orasidagi bog'liqlik o'rganildi.
- 2. Adabiy manbalar tahlili:
 - Tadqiqot doirasida ilgari chop etilgan ilmiy maqolalar, kitoblar va matbuot materiallari o'rganilib, ularning asosiy g'oyalari jamlandi.
- 3. Komparativ tahlil:
 - Jadidchilik harakati boshqa milliy uyg'onish harakatlari, masalan, Turkiya va Hindistondagi islohotlar bilan qiyoslandi.
 - Harakatning madaniy va siyosiy ta'siri o'zaro bog'liq holda tahlil qilindi.
- 4. Ilmiy-interaktiv yondashuv:
 - O'zbekistonning hozirgi ta'lim tizimi va madaniyatida jadidchilik tamoyillarining aks etishi o'rganildi.

Bu metodologiya jadidchilik harakatini nafaqat tarixiy voqelik sifatida, balki bugungi kun uchun dolzarb saboqlarni o'zida mujassam etgan boy intellektual meros sifatida baholash imkonini beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Jadidchilar harakati XX asr boshlarida Turkiston, jumladan, O'zbekiston hududida keng tarqalgan va o'zining ma'rifatparvarlik, ijtimoiy islohotlar va milliy uyg'onish g'oyalari bilan tarixiy ahamiyat kasb etdi. "Jadid" so'zi arabcha bo'lib, "yangi" degan ma'noni anglatadi. Jadidchilar, asosan, ta'lim, madaniyat, siyosat va iqtisodiyot sohalarida yangilanishni talab qilgan ma'rifatparvar, islohotchi faoliyatni amalga oshirdilar.[4]

Jadidchilikning Asosiy G'oyalari

Ma'rifatparvarlik va Ta'lim. Jadidchilar harakati o'zining bosh maqsadi sifatida xalqni savodli qilishni belgilagan. Ular yangi usuldagi maktablarni tashkil etish orqali o'qitish tizimini modernizatsiya qilishga harakat qildilar. Bu maktablarda, asosan, ilm-fan, matematika, tarix, geografiya va tilshunoslik kabi zamonaviy fanlar o'qitildi. Shu bilan birga, yangi maktablar va o'quv dasturlari orqali diniy fanlar bilan zamonaviy bilimlarni uyg'unlashtirishga intildilar.

Matbuotning Rivojlanishi. Jadidchilar o'z g'oyalarini ommalashtirishda matbuotni kuchli vosita sifatida ko'rdilar. Ular turli gazetalar va jurnallar chop etib, milliy uyg'onish va islohot g'oyalarini jamiyatga yetkazishga harakat qildilar. Masalan, "*Oyna*", "*Sadoyi Turkiston*", "*Shuhrat*", "*Fayz*", "*Tarjumon*" kabi gazetalar jadidchilik harakatining asosiy nashrlaridan bo'lib, o'z davrining ilg'or g'oyalarini yoritgan.

Milliy Uyg'onish va Madaniy Qadriyatlar. Jadidchilik harakati milliy madaniyatni rivojlantirish, milliy qadriyatlarni saqlash va ularga yangicha yondashuvni taklif etdi. Bu harakat millatni mustahkamlash va uning o'zlikni anglashini rivojlantirishga xizmat qildi. Jadidchilar shuningdek, milliy teatr, adabiyot, san'at va musiqa sohalarida yangilanishlarni boshladilar.

Siyosiy Islohotlar. Jadidchilar milliy davlat qurish va mustaqillikka erishish g'oyalarini

ilgari surishdi. Ular siyosiy tizimni isloh qilish, jamiyatni yangilash va xalqning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish uchun kurash olib bordilar. Jadidchilik harakati siyosiy jihatdan erkin va adolatli jamiyat qurishga intildi.

Jadidchilar Faoliyatining Muqaddimasi[5]

Jadidchilik harakati o'zining boshlanishida asosan ta'lim va madaniyat sohasida yangiliklar kiritishni maqsad qilgan. Dastlab, Turkiston va O'zbekistonning turli hududlarida yangi maktablar ochildi va ilg'or o'qituvchilar tomonidan yangi pedagogik usullar qo'llanildi. Ular o'z ta'lim tizimlarida Avropa va Sharq madaniyatining eng yaxshi tomonlarini birlashtirishga harakat qildilar.

Jadidchilikning eng muhim vakillari, jumladan, Abdulhamid Qahhorov, Mahmudxo'ja Behbudiy, Ismoil Gasprinskiy (Gasprinski), Ahmad Avloniy, Abdurauf Fitrat va boshqalar o'zlarining ma'rifatparvarlik g'oyalari bilan jamiyatni yangilashga katta hissa qo'shdilar. Ular o'z asarlarida va faoliyatlarida yangi jamiyatning asosini yaratishga, bilim va savodxonlikni oshirishga intildilar.

Jadidchilikning Tarixiy Ahamiyati

Jadidchilik harakati o'z davrida milliy uyg'onishning muhim poydevori bo'lib, Turkiston va O'zbekiston jamiyatining siyosiy, madaniy va ijtimoiy hayotida katta ta'sir ko'rsatdi. Jadidchilik, shuningdek, xalqni o'z o'zligini anglashga, ilm-fan va ma'rifatni rivojlantirishga, yangi ijtimoiy tuzum yaratishga undadi. Bu harakat nafaqat o'z vaqtida, balki bugungi kunda ham O'zbekistonning ta'lim tizimi, madaniy merosi va siyosiy yangilanishlariga asos bo'lib xizmat qilmoqda.

Jadidchilarning ilmiy va ijtimoiy g'oyalari, ularning o'z xalqini yanada rivojlangan va erkin jamiyat qurishga undagan faoliyati hozirgi kunda ham O'zbekistonning o'zligini anglash, ta'lim va madaniyatni rivojlantirish yo'lida asosiy yo'nalishlardan biri bo'lib qolmoqda. Jadidchilik harakati o'zining intellektual merosi va zamonaviy dunyoqarashni shakllantirishdagi o'rni bilan tarixda abadiy iz qoldirdi.

Jadidchilar harakati Markaziy Osiyo tarixida modernizm va milliy uyg'onishning asoschisi sifatida alohida o'rin tutadi. Ushbu harakat ijtimoiy-siyosiy islohotlar, ta'lim tizimini rivojlantirish va milliy o'zlikni tiklashga qaratilgan dasturlar orqali jamiyatda sezilarli o'zgarishlarni amalga oshirdi. Jadidchilarning harakatida quyidagi muhim yo'nalishlar kuzatiladi:[6]

1. Ta'lim va ma'rifatni rivojlantirish. Jadidchilar yangi usuldagi maktablar ochib, xalq orasida savodxonlikni oshirishga harakat qildilar. Ta'limni rivojlantirish orqali ular jamiyatni zamonaviy dunyoqarashga tayyorlashni maqsad qildilar. Bu maktablarda nafaqat diniy fanlar, balki ilm-fan, matematika, tarix va geografiya kabi dunyoviy fanlar ham o'qitilgan.

2. Matbuot va publitsistik faoliyat. Jadidchilar o'z g'oyalarini ommalashtirish uchun gazeta va jurnallar nashr etib, ular orqali islohot g'oyalarini targ'ib qilishga katta e'tibor qaratdilar. Masalan, "*Oyna*", "*Sadoyi Turkiston*" kabi nashrlar xalqqa yangi

dunyoqarashni yetkazish va ularni milliy uygʻonishga chaqirishda muhim vosita boʻldi.

3. Madaniyat va sanʼatni modernizatsiya qilish. Jadidchilar milliy teatr, adabiyot va sanʼatni rivojlantirish orqali xalqning maʼnaviy oʻzligini uygʻotishga intildilar. Ularning asarlari va sahnalashtirgan spektakllari ijtimoiy muammolarni yoritib, jamiyatni uygʻonishga chorlagan.

4. Siyosiy va ijtimoiy islohotlar. Jadidchilar milliy davlat barpo etish gʻoyasini ilgari surib, mustaqillikni qoʻlga kiritish uchun siyosiy kurash olib bordilar. Ularning koʻplari keyinchalik Turkiston Muxtoriyati hukumatida ishtirok etgan.

Jadidchilar harakati xalqni savodli qilish, milliy oʻzlikni tiklash va zamonaviy jamiyat qurishga qaratilgan faoliyati bilan muhim natijalar berdi:

1. Taʼlim tizimidagi oʻzgarishlar. Jadidchilar ochgan maktablar nafaqat savodxonlikni oshirdi, balki milliy va zamonaviy bilimlarni uygʻunlashtirdi. Bu maktablar zamonaviy bilimlarni xalq orasida keng tarqalishiga imkon yaratdi.

2. Madaniy uygʻonish. Ularning faoliyati milliy teatr, adabiyot va publitsistikani rivojlantirdi. A. Avloniy, Fitrat, Behbudiy kabi jadidlarning asarlari madaniy meros sifatida bugungi kunda ham ahamiyatini yoʻqotgani yoʻq.

3. Milliy gʻoyalar tarqalishi. Jadidchilik harakati orqali milliy uygʻonish va oʻzlikni anglash gʻoyalari xalqning turli qatlamlari orasida tarqalib, siyosiy va ijtimoiy hayotda yangiliklar kiritdi.

4. Bugungi jamiyatga taʼsiri. Jadidchilarning ilgari surgan maʼrifat va milliy uygʻonish gʻoyalari bugungi Oʻzbekiston jamiyatining rivojlanishida asos boʻlib xizmat qilmoqda. Taʼlim tizimidagi islohotlar va madaniy rivojlanish jadidlarning merosiga tayanmoqda.

Jadidchilar harakati oʻz davrida milliy uygʻonishning poydevorini yaratib, Oʻzbekiston tarixida chuqur iz qoldirdi. Ularning boy intellektual merosi va maʼrifatparvarlik gʻoyalari bugungi kunda ham dolzarbligini yoʻqotmagan. Jadidchilik oʻtmishdan kelajak sari oʻzbek xalqining yoʻnalishini belgilovchi muhim qadam boʻlib qolmoqda.[7]

Jadidchilar — Oʻtmishimizning Buyuk Tarixi[8]

Jadidchilik harakati Oʻzbekistonning oʻtmish tarixida katta ahamiyatga ega boʻlgan bir davrni ifodalaydi. Ushbu harakatning taʼsiri faqatgina oʻsha davr bilan cheklanib qolmay, balki bugungi kunda ham xalqimizning intellektual, madaniy va siyosiy hayotiga salmoqli taʼsir koʻrsatmoqda. Jadidchilikning gʻoyalari zamonaviy taraqqiyotning asosiy poydevoriga aylangan, milliy oʻzlik va istiqlol gʻoyalarini mustahkamlashda ulkan rol oʻynagan.

Jadidchilar Faoliyatining Oʻziga Xosligi[9]

Jadidchilik harakatining oʻziga xos jihati shundaki, ular oʻz faoliyatini faqatgina maʼrifat bilan cheklamagan, balki butun jamiyatni zamonaviy bilimlar bilan boyitishga intilganlar. Jadidchilar taʼlim tizimiga yangilik kiritish, yangi uslubda oʻqitish, maktablarda xalqni erkin fikrlashga undash, milliy qadriyatlarni saqlab qolish gʻoyalarini ilgari surdilar.

1. Jadidchilikning Taʼlimdagi Oʻrni. Jadidchilar oʻzining asosiy harakatini

ta'limda boshladilar. Ular eski an'anaviy maktablar o'rniga yangi uslubdagi ta'lim tizimini joriy etishga harakat qildilar. O'quv dasturlarini modernizatsiya qilish, zamonaviy bilimlarni qo'llash, tilshunoslik, ilm-fan, matematika, tabiatshunoslik kabi fanlarni o'rgatish — bu ularning ta'lim sohasidagi eng muhim islohotlari bo'ldi. Jadidchilar tomonidan tashkil etilgan maktablar o'zida yangi metodologiyani, o'quvchilarga bilim berishda ilg'or texnologiyalarni, hamda milliy o'zlikni hurmat qilishni o'zida mujassam etgan.

2. Matbuotning Rivojlanishi. Jadidchilar o'z g'oyalarini keng tarqatish va o'zgartirishlarni amalga oshirishda matbuot vositalaridan samarali foydalanishdi. Ular o'z gazetalari va jurnallarini chop etish orqali jamiyatga yangiliklarni yetkazishdi. *"Oyna"*, *"Sadoyi Turkiston"*, *"Shuhrat"* kabi gazetalar orqali jadidchilar ilm-fan, ijtimoiy islohotlar va siyosiy yangilanishlarni keng targ'ib qilishdi. Bu gazetalarda nafaqat o'sha davrning muhim masalalari, balki xalqni uyg'onishga chaqiradigan maqolalar va inqilobiy g'oyalar berilgan.

3. Siyosiy va Ijtimoiy Islohotlar. Jadidchilar faqat ta'lim va madaniyatga emas, balki siyosat va jamiyatni isloh qilishga ham katta ahamiyat berishdi. Ular siyosiy erkinlikni, adolatli va teng huquqli jamiyatni tashkil etish g'oyalarini ilgari surdilar. Jadidchilik harakatining siyosiy jihatlari asosan mustamlakachilikka qarshi kurash, milliy davlat barpo etish, xalqqa ma'naviy erkinlik berish g'oyalaridan iborat bo'ldi. Jadidchilar yangi ijtimoiy tuzum va adolatli jamiyatni qurishga intildilar.

4. Madaniy Meros va San'at. Jadidchilar o'zining madaniy qadriyatlarini rivojlantirish, xalqning ma'naviyatini tiklash va ularga yangi nuqtai nazar bilan qarashga intildilar. Ular milliy teatr, musiqa, adabiyot va san'atni yangilash, yangi asarlar yaratish orqali o'z g'oyalarini yanada kengroq tarqatishga harakat qildilar. Bu jarayonning bir qismi sifatida, o'zbek adabiyotida yangi uslub va janrlar rivojlandi. Jadidlar adabiyotda, xususan, ijtimoiy-siyosiy muammolarni yoritishda o'zbek tilini va xalqiy uslubni rivojlantirishga harakat qilishdi.

Jadidchilikning Bugungi Kunimizdagi Ta'siri

Jadidchilik harakati o'z vaqtida amalga oshirilgan islohotlarning poydevori bo'lib, bugungi kunda ham milliy uyg'onish, ta'lim, madaniyat va siyosatda o'zining izini qoldirgan. O'zbekistonning mustaqillikka erishganidan so'ng, jadidchilikning ma'rifatparvarlik va islohotchilik g'oyalari davlat siyosatiga chuqur ta'sir o'tkazgan.

1. Ta'lim Islohotlari. Bugungi O'zbekiston ta'lim tizimi jadidchilik harakatining ta'limga bo'lgan e'tiborining davomidir. Yoshlarni zamonaviy bilimlar bilan ta'minlash, ilg'or pedagogik usullarni qo'llash, xalqni savodli qilish va jamiyatni taraqqiy ettirish maqsadida amalga oshirilayotgan islohotlar jadidchilik harakatining davomidir.

2. Madaniy va Milliy Merosni Saqlash. Jadidchilikning madaniy qadriyatlarni rivojlantirishga bo'lgan yondashuvi bugungi kunda ham muhim ahamiyatga ega. O'zbek madaniyati va san'ati, adabiy merosi, teatr va musiqa sanoati jadidchilikning boy merosiga asoslanib rivojlanmoqda.

Jadidchilar harakati o'zining g'oyalari, islohotlari va faoliyati bilan O'zbekiston

tarixining ajralmas qismi bo‘lib qolmoqda. Ularning zamonaviy ta’lim tizimini yaratishdagi, milliy uyg‘onishdagi va siyosiy islohotlardagi sa’y-harakatlari bugungi kunda ham muhim ahamiyatga ega. Jadidchilarning g‘oyalari, ularning yurtimiz taraqqiyotiga qo‘shgan hissalar nafaqat o‘tmishimiz, balki kelajagimizning rivojlanishida ham beqiyos ahamiyatga ega. Bu harakatning izlari bugungi kunda O‘zbekistonning jamiyat, ta’lim, madaniyat va siyosatida davom etmoqda.[10]

XULOSA

Jadidchilar harakati O‘zbekiston tarixida milliy uyg‘onish va ijtimoiy islohotlarning asosiy poydevorini yaratgan muhim hodisadir. Ularning ma’rifatparvarlik va zamonaviy ta’lim tizimini rivojlantirishga qaratilgan sa’y-harakatlari xalqni savodli qilish, madaniy va siyosiy yangilanishni ta’minlashda ulkan rol o‘ynadi. Jadidchilar tomonidan ilgari surilgan g‘oyalar nafaqat o‘z davrida, balki mustaqil O‘zbekistonning taraqqiyotida ham muhim ahamiyat kasb etdi.

Ularning faoliyati, ayniqsa ta’lim va madaniyat sohalarida, jamiyatda yangi dunyoqarashning shakllanishiga olib keldi. Bugungi kunda jadidchilik harakatining g‘oyalari O‘zbekistonning ta’lim tizimi va madaniy rivojlanishida o‘z aksini topmoqda. Ushbu harakatning intellektual merosi va milliy g‘oyalari o‘zbek xalqining kelajakdagi rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo‘lib, yangi yutuqlar sari olib boruvchi ilhom manbai sifatida xizmat qiladi.

Jadidchilar harakatining izlanishlari va faoliyati bugungi kunda ham o‘zining dolzarbligini saqlab, xalqimizning ma’naviy va ijtimoiy rivojlanishiga ulkan ta’sir ko‘rsatishda davom etmoqda. Ularning ishlari nafaqat o‘tgan davrda, balki kelajakda ham milliy uyg‘onishning ustun qadriyatlariga aylangan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Shomahmudov, Sh. "Jadidchilikning ma’naviy negizlari". Toshkent: Adabiyot, 2015.
2. Bekjonov, M. "Jadidchilik va diniy islohotlar". Toshkent: Ma’rifat, 2018.
3. Abdullayev, M. "Jadidchilik matbuotida islohot g‘oyalari". Toshkent: O‘zbekiston, 2020.
4. Avloniy, A. "Turkistonning tarixi va milliy qadriyatlari". Toshkent: Yangi O‘zbekiston, 2009.
5. Fitrat, A. "Milliy uyg‘onishning g‘oyalari". Toshkent: Ma’rifat, 2017.
6. Behbudiy, M. "Jadidchilik va adabiyot". Toshkent: G‘azal, 2016.
7. Karimov, I. "O‘zbekistonning o‘z istiqlol va taraqqiyot yo‘li". Toshkent: O‘zbekiston, 1997.
8. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim Vazirligi ma’lumotlari: <https://edu.uz>.
9. Sadoyi Turkiston va Oyna gazetalari (Jadidchilik davri matbuoti).
10. "Jadidchilik harakati va uning ijtimoiy ta’siri" – ilmiy jurnallar to‘plami, 2020.